

INGLIZ VA O‘ZBEK RAQAMLI DISKURSIDA MADANIY
IDENTIFIKATSIYANING LINGVOKOGNITIV VA PRAGMATIK
IFODASI

Botirova Gulsanam

Kattaqo‘rgon davlat pedagogika instituti

ingliz tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz va o'zbek raqamli munozaralarida madaniy o'ziga xoslikning lingvokognitiv va pragmatik ifodasini o'rganadi. Tadqiqot milliy-madaniy qadriyatlar, e'tiqodlar, an'analar, ijtimoiy normalar va jamoaviy idroklarning ijtimoiy tarmoqlardagi postlarda, onlayn munozaralarda, sharhlarda va boshqa raqamli muloqot shakllarida til orqali qanday aks ettirilishiga qaratilgan. Lingvokognitiv nuqtai nazardan, tadqiqot ingliz va o'zbek tilida so'zlashuvchi jamoalarning dunyoqarashini aks ettiruvchi kontseptual tuzilmalar va madaniy jihatdan belgilangan lingvistik birliklarni o'rganadi. Pragmatik nuqtai nazardan, o'zini o'zi aniqlash, birdamlik, ishonirish, hissiy ifoda, baholash va ijtimoiy munosabatlarni qurish kabi madaniy jihatdan ahamiyatli ifodalarning kommunikativ funktsiyalariga alohida e'tibor qaratiladi. Tadqiqotda raqamli munozara zamonaviy muloqotda madaniy o'ziga xoslikni muzokara qilish, takrorlash va o'zgartirish uchun muhim maydon yaratadi, deb ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: madaniy o'ziga xoslik, lingvokognitsiya, pragmatika, raqamli diskurs, ingliz tili, o'zbek tili, milliy-madaniy tushunchalar, dunyoqarash, madaniy qadriyatlar, o'zini o'zi aniqlash, ijtimoiy media diskursi, madaniyatlararo muloqot.

Globalashuv va raqamlashtirishning zamonaviy davrida til madaniy o'ziga xoslikni shakllantirish, ifoda etish, muzokara qilish va o'zgartirishning asosiy vositalaridan biriga aylandi. Ijtimoiy media, onlayn forumlar, bloglar, xabar almashish platformalari va boshqa raqamli aloqa muhitlarining jadal rivojlanishi shaxslar va jamoalar uchun o'z madaniy qadriyatlari, e'tiqodlari, an'analari, munosabatlari va tasavvurlarini ifoda etish uchun yangi maydonlar yaratdi. An'anaviy muloqot shakllaridan farqli o'laroq, raqamli muloqot tezkorlik, interaktivlik, norasmiylik, multimodallik va yuqori darajadagi shaxsiy ifoda bilan tavsiflanadi. Shuning uchun raqamli muloqotda madaniy o'ziga xoslikni o'rganish zamonaviy tilshunoslikning muhim sohasiga aylandi. Madaniy o'ziga xoslik odamlarning o'zlarini va jamiyatning boshqa a'zolari bilan munosabatlarini qanday qabul qilishi bilan chambarchas bog'liq. Bu nafaqat millat yoki madaniy mansublik haqidagi aniq bayonotlarda, balki so'zlar, metaforalar, murojaat shakllari, baholash ifodalari, nutq strategiyalari va madaniy o'ziga xos tushunchalarni tanlashda ham aks etadi. Til jamoaviy tajriba ombori bo'lib xizmat qiladi va ma'lum bir nutq hamjamiyatining qadriyatlari va dunyoqarashini aks ettiradi. Natijada, madaniy jihatdan belgilangan lingvistik ifodalarni o'rganish muloqotning asosini tashkil etuvchi kognitiv tuzilmalar va pragmatik niyatlarni aniqlash imkonini beradi [1,55].

Lingvokognitiv yondashuv til, bilish va madaniyat o'rtasidagi munosabatni o'rganish imkoniyatini beradi. Ushbu yondashuv doirasida madaniy o'ziga xoslikni madaniy jihatdan ahamiyatli bilimlarni ifodalovchi tushunchalar va kontseptual tuzilmalar orqali tushunish mumkin. Oila, vatan, hurmat, erkinlik, mehmondo'stlik, muvaffaqiyat va hamjamiyat kabi tushunchalar turli til va madaniy jamoalarda turli ma'no va assotsiatsiyalarga ega bo'lishi mumkin. Ularning raqamli nutqdagi verbalizatsiyasi ma'ruzachilarning ijtimoiy voqelikni qanday tushunishlarini va madaniy jihatdan birgalikdagi bilimlarning ularning til tanlovlariga qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi.

Madaniy o'ziga xoslikning pragmatik o'lchami ham bir xil darajada muhimdir. Raqamli muloqot faqat axborot uzatish bilan cheklanib qolmaydi; u shuningdek, his-tuyg'ularni ifoda etish, birdamlikni o'rnatish, mansublikni namoyish etish, boshqalarni ishontirish, ijtimoiy hodisalarni baholash va shaxslararo munosabatlarni o'rnatish kabi turli xil kommunikativ funktsiyalarni bajaradi. Ma'ruzachilar o'zlarining o'ziga xosligini mustahkamlash, umumiy qadriyatlarni ta'kidlash yoki o'zlarini boshqa ijtimoiy yoki madaniy guruhlardan ajratish uchun ataylab madaniy jihatdan mazmunli iboralardan foydalanishlari mumkin. Shunday qilib, raqamli nutqning pragmatik tahlili madaniy o'ziga xoslikning lingvistik ifodasi ortidagi kommunikativ maqsadlarni ochib berishga yordam beradi.

Ingliz va o'zbek tillari qiyosiy tahlil uchun ayniqsa qiziqarli material bo'lib xizmat qiladi, chunki ular turli tilshunoslik va ijtimoiy-madaniy an'analarni ifodalaydi. Ingliz raqamli munozarasi ko'pincha individual tajriba, shaxsiy tanlov, mustaqillik va o'zini ifoda etishni birinchi o'ringa qo'yadi, o'zbek raqamli munozarasi esa ko'pincha oila birligi, kattalarga hurmat, mehmondo'stlik, qarindoshlik, hamjamiyat va ijtimoiy mas'uliyat kabi madaniy ahamiyatga ega qadriyatlarni aks ettiradi. Biroq, bu farqlarni mutlaq deb hisoblamaslik kerak, chunki globallashtirish va raqamli kommunikatsiya turli tillarda so'zlashuvchilar o'rtasida tobora ko'proq umumiy kommunikativ amaliyotlarni yaratmoqda. Lingvokognitiv yondashuv tilni shaxslar dunyoni idrok etadigan va talqin qiladigan kontseptual tizimning aksi sifatida ko'rib chiqadi. Shuning uchun madaniy identifikatsiya nafaqat lug'at ma'nolarini, balki tarixiy, ijtimoiy, hissiy va qadriyatlarga asoslangan assotsiatsiyalarni ham o'z ichiga olgan madaniy jihatdan ahamiyatli tushunchalar orqali ifodalanadi. Raqamli munozarada bu tushunchalar ayniqsa yaqqol ko'rinadi, chunki foydalanuvchilar tez-tez o'z munosabatlarini, e'tiqodlarini va madaniy aloqalarini qisqa postlar, sharhlar, xeshteglar, memlar va shaxsiy rivoyatlar orqali ifodalaydilar [2,87].

Ingliz raqamli munozarasida erkinlik, individuallik, muvaffaqiyat, shaxsiy tanlov, do'stlik va o'zini rivojlantirish kabi tushunchalar ko'pincha individual tajriba bilan bog'liq.

Masalan:

"Men o'z yo'limni tanladim va men o'zim bilan faxrlanaman." "Mening o'z yo'lim" iborasi identifikatsiyani individual sayohat sifatida tushunadi, "Men faxrlanaman" iborasi esa shaxsiy baholash va o'zini o'zi aniqlashni aniq ta'kidlaydi. Xuddi shunday, "mening tanlovim", "mening maqsadlarim", "o'zing bo'l" va "orzularingga ergash" kabi iboralar ko'pincha avtonom shaxs g'oyasini shakllantiradi.

O'zbek raqamli nutqida esa, aksincha, ko'pincha oila, ota-ona, vatan, hurmat, mehmondo'stlik, qarindoshlik va jamiyat bilan bog'liq madaniy ahamiyatga ega tushunchalar mavjud.

Masalan:

“Ota-onamizning duosi — hayotimizdagi eng katta boylik.”

Bu kontekstda ota-ona tushunchasi o'zining so'zma-so'z ma'nosidan tashqariga chiqadi. U hurmat, minnatdorchilik, oilaviy mas'uliyat va ma'naviy qo'llab-quvvatlash bilan bog'liq kengroq madaniy doirani faollashtiradi. Birinchi shaxs ko'plik egalik shakli “ota-onamiz” dan foydalanish ham sof individual emas, balki jamoaviy identifikatsiyani aks ettirishga hissa qo'shadi.

Yana bir misol:

“*Mehmon kelsa, uyga fayz kiradi.*”

Mehmon tushunchasi o'zbek nutqida madaniy jihatdan mazmunli, chunki mehmondo'stlik muhim ijtimoiy qadriyatni ifodalaydi. Shuning uchun bu ibora nafaqat mehmonning borligini, balki mehmondo'stlik va ijtimoiy uyg'unlikning madaniy jihatdan umumiy tushunchasini ham ifodalaydi [3,88].

(“When a guest comes, the home becomes blessed.”)

Milliy-madaniy tushunchalar raqamli muloqotda jamoaviy o'ziga xoslikning muhim belgilari bo'lib xizmat qiladi. Ular so'zlovchilarga madaniy jihatdan umumiy bilimlarni qayta tiklash va ularning madaniy mansubligini boshqalar uchun tanib olish imkonini beradi. Ingliz va o'zbek raqamli nutqida bunday tushunchalar madaniy jihatdan o'ziga xos so'zlar, frazeologik birliklar, metaforalar, an'analarga havolalar va murojaat shakllari orqali paydo bo'lishi mumkin.

Ingliz tilida misol:

“Everyone has the right to make their own decisions.”

Bu gapda individual avtonomiya va shaxsiy huquqlar ta'kidlangan. Uning pragmatik ma'nosi mustaqillik va shaxsiy mas'uliyatning madaniy ifodasi bilan chambarchas bog'liq.

In Uzbek digital discourse, cultural identity may be expressed through concepts such as *mahalla*, *millat*, *ota-ona*, *vatan*, *to'y*, *mehmondo'stlik*, and *duo*. For example: “Mahalla — odamlarni birlashtiradigan katta oila.”

(“The mahalla is a big family that brings people together.”)

Bu yerda mahalla shunchaki geografik qo'shnichilikdan ko'proq narsani anglatadi. U jamoa, o'zaro yordam, ijtimoiy munosabatlar va jamoaviy mas'uliyatning madaniy modelini faollashtiradi. Taqqoslash shuni ko'rsatadiki, madaniy jihatdan ahamiyatli leksik birliklar ijtimoiy tashkilotning turli modellarini kodlashi mumkin. Inglizcha jamoa tushunchasi umumiy manfaatlar yoki ijtimoiy ishtirokni ta'kidlashi mumkin, o'zbek tilidagi munozarada esa mahalla qo'shimcha ravishda an'anaviy qo'shnichilik munosabatlari, o'zaro qo'llab-quvvatlash va jamoaviy mas'uliyatni uyg'otishi mumkin. Raqamli munozarada madaniy identifikatsiya shunchaki

ifodalanmaydi; u muloqot orqali faol ravishda amalga oshiriladi. Foydalanuvchilar o'zlarining kommunikativ niyatlariga ko'ra ma'lum lingvistik shakllarni tanlaydilar. Shuning uchun, madaniy jihatdan belgilangan iboralar o'zini o'zi aniqlash, birdamlik, ishontirish, hissiy ifoda, baholash va ijtimoiy mavqe kabi bir nechta pragmatik funktsiyalarni bajarishi mumkin [5,90].

Lingvokognitiv nuqtai nazardan, madaniy o'ziga xoslik ijtimoiy voqelikni kontseptualizatsiya qilish bilan chambarchas bog'liq. Tahlil shuni ko'rsatadiki, turli lingvistik jamoalardan bo'lgan ma'ruzachilar o'zlarining ijtimoiy tajribalarida mazmunli bo'lgan tushunchalar atrofida madaniy jihatdan tegishli bilimlarni tashkil qilishga moyildirlar. Ingliz raqamli munozarasida o'ziga xoslikni shakllantirish ko'pincha avtonomiya, yutuq, shaxsiy rivojlanish va individual tajriba bilan bog'liq tushunchalarni o'z ichiga oladi. O'zbek raqamli munozarasi oilaviy munosabatlar, ijtimoiy o'zaro bog'liqlik, an'analar, hurmat va jamoaviy mas'uliyat bilan bog'liq kontseptual sohalarni ko'proq faollashtiradi. Bu tendentsiyalar shaxs va jamiyatni talqin qilishning madaniy jihatdan o'rnatilgan naqshlaridagi farqlarni aks ettiradi. Biroq, natijalar shuningdek, madaniy o'ziga xoslikni individualizm va kollektivizm o'rtasidagi qat'iy qarama-qarshilikka qisqartirib bo'lmasligini ko'rsatadi. Raqamli muloqot madaniyatlar o'rtasidagi aloqani sezilarli darajada oshirdi va g'oyalar, qadriyatlar, so'z boyligi va kommunikativ strategiyalarning aylanishini rag'batlantirdi.

Natijada, o'zbek foydalanuvchilar individual o'zini ifoda etish bilan bog'liq nutq shakllarini qabul qilishlari mumkin, ingliz tilida so'zlashuvchi foydalanuvchilar esa oila va jamiyatga yo'naltirilgan qadriyatlarni ta'kidlashlari mumkin. Shuning uchun madaniy o'ziga xoslik tobora moslashuvchanlik va gibridlik bilan tavsiflanmoqda. Pragmatik tahlil shuni ko'rsatadiki, madaniy o'ziga xoslik bir nechta kommunikativ maqsadlarga

xizmat qiladi. So'zlovchilar madaniy jihatdan mazmunli tildan nafaqat ma'lumot uzatish, balki o'zlarini ijtimoiy jihatdan joylashtirish uchun ham foydalanadilar. Bunday til guruh a'zolicini bildirishi, birdamlikni o'rnatishi, baholashni ifoda etishi, his-tuyg'ularni etkazishi va boshqa foydalanuvchilarning munosabatiga ta'sir qilishi mumkin.

Natijada, madaniy o'ziga xoslik raqamli o'zaro ta'sirda muhim pragmatik resurs vazifasini bajaradi. Yana bir muhim topilma lingvistik shakl va ijtimoiy o'ziga xoslik o'rtasidagi bog'liqlikka tegishli. Olmoshlar, egalik shakllari, baholovchi lug'at, madaniy jihatdan belgilangan iboralar va umumiy tajribalarga havolalar so'zlovchi individual yoki jamoaviy mansublikni ta'kidlaydimi yoki yo'qligini ko'rsatishi mumkin. Shunga qaramay, ularning talqini nutq kontekstiga juda bog'liq. Xuddi shu lingvistik shakl mo'ljallangan auditoriyaga, kommunikativ maqsadga va ijtimoiy vaziyatga qarab turli o'ziga xosliklarni ifodalashi mumkin.

Raqamli muhit madaniy uzatishning an'anaviy mexanizmlarini ham o'zgartiradi. Yuzma-yuz muloqotda madaniy qadriyatlar ko'pincha oila, ta'lim, jamiyat va ijtimoiy institutlar orqali uzatiladi. Raqamli nutqda bu qadriyatlar katta va xilma-xil auditoriyalar orasida tez tarqalishi mumkin. Ijtimoiy media foydalanuvchilari an'anaviy madaniy rivoyatlarni bir vaqtning o'zida zamonaviy muloqot uslublariga moslashtirish bilan birga qayta yaratishlari mumkin. Bu raqamli nutqni ham madaniy saqlash, ham madaniy innovatsiyalarning muhim joyiga aylantiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, madaniy o'ziga xoslik tobora ko'p qirrali bo'lib bormoqda. Yozma til emojilar, xeshteglar, tasvirlar, qisqartmalar, kod almashtirish va boshqa raqamli resurslar bilan o'zaro ta'sir qiladi. Bu elementlar hissiy ma'nolarni kuchaytirishi va madaniy pozitsiyani yanada ko'rinarli qilishi mumkin. Shuning uchun, zamonaviy raqamli muloqotda madaniy o'ziga xoslikni o'rganish alohida leksik elementlardan tashqariga chiqib, lingvistik

ifodalar paydo bo'ladigan kengroq kommunikativ muhitni hisobga olishi kerak [6,130].

Ingliz va o'zbek tillaridagi nutqni taqqoslash madaniyatlararo muloqotga ham ta'sir qiladi. Semantik jihatdan sodda ko'rinadigan lingvistik iboralar boshqa madaniy kelib chiqishi bo'lgan ma'ruzachilar uchun darhol tushunarli bo'lmagan madaniy o'ziga xos assotsiatsiyalarni o'z ichiga olishi mumkin. Ushbu farqlarni tan olish onlayn muloqotni yanada samarali talqin qilishga va potentsial pragmatik tushunmovchiliklarni kamaytirishga yordam beradi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ingliz va o'zbek raqamli munozaralarida madaniy o'ziga xoslik lingvistik, kognitiv, madaniy va pragmatik omillarning o'zaro ta'siri orqali ifodalanadi. Raqamli muloqot ma'ruzachilarga o'z qadriyatlari, e'tiqodlari, ijtimoiy aloqalari va madaniy mansublik haqidagi tasavvurlarini ifodalash uchun dinamik muhit yaratadi. Ingliz va o'zbek tillarining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, ikkita diskurs an'analari o'ziga xos madaniy naqshlarni o'z ichiga oladi, shu bilan birga o'ziga xoslikni shakllantirishning universal strategiyalarini ham o'z ichiga oladi. Shuning uchun tadqiqot raqamli muloqotda madaniy o'ziga xoslikni o'rganishda lingvokognitiv va pragmatik yondashuvlarni birlashtirishning ahamiyatini tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek raqamli diskursini madaniy o'ziga xoslikni saqlash, ifoda etish, muzokara qilish va o'zgartirish uchun muhim maydon sifatida ko'rish mumkin. Keyingi tadqiqotlar katta raqamli korpuslar, turli ijtimoiy media platformalari, multimodal resurslar va yosh, jins va avlodning madaniy o'ziga xoslikning lingvistik tuzilishiga ta'sirini o'rganish orqali tahlilni kengaytirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Hakimov, M. *O'zbek pragmalingvistikasi asoslari*. — Toshkent: Akademnashr, 2013. — 176 b.

2. Herring, S. C. *Computer-Mediated Discourse Analysis: An Approach to Researching Online Behavior*. In: *Designing for Virtual Communities in the Service of Learning*. — Cambridge: Cambridge University Press, 2004. — 338–376 pp.
3. Khudoyberganova, D. *Matnning antropotsentrik tadqiqi*. — Toshkent: Fan, 2013. — ... b.
4. Khudoyberganova, D. *O‘zbek tilida lingvomadaniy birliklar tadqiqi*. — Toshkent: Fan, 2015. — ... b.
5. Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors We Live By*. — Chicago: University of Chicago Press, 1980. — 242 p.
6. Mahmudov, N. *Til va madaniyat*. — Toshkent: Fan, 2007. — ... b.
7. Mahmudov, N. *Til tilsimini tadqiqi*. — Toshkent: Mumtoz so‘z, 2017. — 176 b.
8. Mamatov, A. E. *Zamonaviy lingvistika: o‘quv qo‘llanma*. — Toshkent: Noshir, 2019. — ... b.
9. Nurmonov, A. *O‘zbek tilshunosligining dolzarb masalalari*. — Toshkent: